

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ:
МАРИНА ПАВЛОВИЋ, НИКОЛА НЕСТОРОВИЋ – ПОРТРЕТ ЈЕДНЕ
ЕПОХЕ – ИЗЛОЖБА О БЕОГРАДУ СА ПОЧЕТКА ДВАДЕСЕТОГ ВЕКА

БИЉАНА МИШИЋ

Изложба Завода за заштиту споменика културе града Београда посвећена архитекти Николи Несторовићу (1868–1957), приређена је поводом педесет девете годишњице постојања институције и одржана од 22. маја до 5. јуна 2019. године у Галерији УЛУС, Кнез Михаилова 37 у Београду. Аутор изложбе и пратећег каталога је Марина Павловић, архитекта-конзерватор, виши стручни сарадник Завода, доктор историје уметности и аутор научне монографије *Никола Несторовић*.¹ Завод је овом изложбом одао поштовање угледном професору Београдског универзитета и једном од најистакнутијих српских архитеката прве половине двадесетог века, у чијем опусу се налази и највећи број појединачно заштићених добара на територији престонице.

Генерисана из обимне документарне грађе прикупљене током рада на докторској дисертацији др Марине Павловић, одбрањеној 2014, и припреми монографије публиковане 2017, а потом допуњена и обогаћена ексклузивним документима и артефактима, изложба има концизан али свеобухватан карактер. Већ сам назив *Никола Несторовић – њорџреџи једне епохе* упућује на ауторкино опредељење да суштину архитектонског дела овог изузетно свестраног ствараоца искаже кроз обиље појединости из његове интимне и породичне биографије, али и да кроз слику појединца, представника високог грађанског друштвеног слоја, дочара вредности и схватања на којима је читава култура тог раздобља почивала.

Поставка је конципирана кроз два различита, међусобно повезана сегмента. Информативно-илустративну целину чине панои посвећени сваком од укупно шеснаест заштићених добара из опуса архитекте Николе Несторовића: Управа фондова (1902–1930) и Београдска задруга (1905–1907), категорисане су и као непокретна културна добра од великог значаја; Породична кућа Николе Несторовића (1903–1904), Кућа трговца Стаменковића (1905), Атеље Уроша Предића (1908), Хотел „Бристол“ (1910), Палата Министарства шума и руда и Министарства пољопривреде и вода (1921–1926), Универзитетска библиотека (1920–1926), Зграда Техничког факултета (1923–1931), Кућа Милана Павловића (1911), Зграда у Улици краља Милана бр. 3 (1925–1927) и Кућа породице Петронијевић (1922), уживају статус споменика културе, Гранд пасаж (1910–1912) се налази у оквиру утврђене просторне културно-историјске целине од изузетног значаја, док Магацин банке Николе Бошковића (1920) има статус појединачног добра под претходном заштитом. Из наведеног пописа је евидентно да су изложбом обухваћени објекти показатељи највиших естетских и архитектонских домета београдске архитектуре првих деценија двадесетог века, које су и историографска наука и служба заштите препознале као вредне трајног чувања. Богатству и лепоти илустративног материјала којим су представљена архитектонска остварења, поред њихових примарних обликовних вредности, допринела је и чињеница да је већина приказаних здања обновљена и рестаурирана према пројектима или под надзором Завода у последњих неколико година. Први сегмент изложбе употпуњују уводни панои, на којима су представљени важни догађаји из Несторовићеве биографије и три хронолошке мапе са чињеницама из приватног и професионалног живота архитекте.

Интерпретирање сваког архитектонског остварења обогаћено је оригиналним документима и артефактима, који сачињавају други сегмент изложбе. Прикупљени из више приватних заоставштина (колекције Милоја Васића,

Иване Јеличић и Олге Трајић) и јавних збирки (Музеј града Београда, Народни музеј у Београду и Завод за заштиту споменика културе града Београда) експонати су први пут садржајно обједињени, а већина их је премијерно стављена на увид јавности. Лични предмети, акта, фотографије, скице, рукописи, повеље и портрети – употпуњују слику Несторовићевих ставова и погледа на свет, његових интересовања, вредносних система и моралних принципа утканих у срж његовог стваралаштва.

Из овог дела поставке сазнајемо да је Несторовић, поред тога што је био изузетно успешан пројектант, високо цењен педагог и научни радник, био и пожртвовани патриота и одликовани војник, оснивач, члан и председник бројних удружења (Певачко друштво „Даворје“, Удружење српских уметника, Српско пољопривредно друштво, Друштво архитеката), али и успешан пословни човек и предузетник (акционар Прве српске фабрике обуће „Манојло Клидис“, ковнице новца и банке Бошковић, члан Управног одбора Заложне банке и оснивач Грађевинске потрошачке задруге). Фотографије из најраније младости у друштву познатих архитеката и уметника, као и одевни предмети, попут ручке штапа од слонове кости, говоре о вишеструким интересовањима и углађеним манирима архитекте, представника космополитске младе београдске елите. Контекст грађанског породичног живота, испуњеног складом, саосећајношћу и нежношћу, дочаравају уља на платну с портретима Николе, Ане и Богдана Несторовића (1914), рад Уроша Предића. Војна и државна знамења и укази о одликовању: Медаља за војничке врлине (1901), Орден белог орла V реда (1930) и Орден Светог Саве III реда (1923), највиша су признања додељивана за посебне заслуге за државу и владарску породицу у Краљевини Србији и Краљевини СХС/Југославији. Важан увид у најранија естетска и уметничка начела пружају сачувани школски и студентски радови: топографски план старог Брајзла (1885), пројекат железничког постројења Мосбак–Вирцбург (1884), нацрт за тапет (1894), рад из сенчења

(1893). Бројни објављени и необјављени рукописи, од шест свезака поезије, насталих током интернације и бележнице са 24 цртежа графитном оловком (1914–1918), преко приручника *Влажни сџанови*. Њихов значај и узрок (1910), до антологијског историографског дела *Грађевине и архитекџи Београда њрошлој сџолећа* (1937), поткрепљују констатације о Несторовићевом преданом публицистичком и теоријском раду, али откривају и најинтимније ставове на којима је заснивао животну филозофију, идејне поставке и моделе. Фотографије с почетка радова на хотелу „Бристол“ (1910) и згради Техничког факултета (1925), као и скица са детаљима пројекта и стаклена преграда шалтер сале Београдске задруге (1907), директна су допуна садржајима приказаним на паноима.

Рођен у Пожаревцу 1868, као последње од петоро деце у добростојећој трговачкој породици, Никола је, могло би се рећи, био предодређен за успешну друштвену каријеру. По пресељењу у Београд, у којем завршава Реалку (1866) и потом Технички факултет на Великој школи (1891), опредељује се за стручно усавршавање на

Краљевској високој техничкој школи у Берлину (1895–1897), једном од водећих и најпосећенијих европских високошколских центара из области техничких наука. Након успешно положеног државног испита и стицања звања дипломираног архитекте, професионални успон младог градиатеља по повратку у домовину био је загарантован. Службу у Архитектонском одељењу Министарства грађевина убрзо је заменио наставничким позивом на Техничком факултету Универзитета у Београду, где је најпре изабран за хонорарног професора (1898), потом за ванредног (1905) и коначно за редовног професора (1919) Архитектонског одсека. Посвећеност педагошком раду, у оквиру којег је обављао и дужност декана Техничког факултета (1923–1925), исказао је и након пензионисања (1938), настављајући да држи наставу у својству хонорарног професора све до избијања Другог светског рата (1941).

У току више од тридесет година активног пројектантског деловања Несторовић је начинио шездесет осам пројеката до данас поуздано атрибуираних, од којих је изведено око педесет, што га сврстава међу најплодније ствараоце с краја

деветнаестог и из првих деценија двадесетог века у Србији. Највећи део реализованог фонда чине репрезентативне јавне и приватне палате подиране у централним градским зонама многих српских градова, међу којима се посебно, по бројности али и квалитету, издвајају оне подигнуте у Београду. Велелепним здањима, која су и главна тема изложбе, Несторовић је дао знатан допринос урбанизацији и европеизацији престонице и њеном преображају у модерну светску метрополу. Грађевине настале до Првог светског рата припадају зрелој стваралачкој фази аутора коју карактерише наглашенији декоративизам и поступно прихватање сецесије, док остварења из међуратног раздобља, које се поклапа с позном фазом деловања, остају у оквирима постсецесије и конзервативног академизма. Иако школован на инжењерским поукама и академским принципима пројектовања, Несторовић је, посебно током зрелог стваралачког периода, исказао изузетну отвореност за прихватање нових тенденција и стилских израза у време њиховог етаблирања на европској градитељској сцени. Уз усвајање естетских начела ар нувоа, сецесије и француског

декоративизма, којима је уносио дух савремених струјања и моде у београдску средину (Гранд паж, Зграда трговца Стаменковића), показао је пуно познавање савремених архитектонских материјала, система и техника, применивши први пут у српској средини армиранобетонску конструкцију приликом изградње Београдске задруге и Управе фондова (у сарадњи са архитектом Андrom Стевановићем).

Социјална интелигенција и предузетнички таленат на једној, као и богат друштвени и културолошки миље у којем је деловао на другој страни, трајно су одредиле Несторовићев лични и професионални идентитет и однос према јавном деловању. Припадност елитним друштвеним круговима омогућила му је пословну сарадњу са бројним наручиоцима из редова трговаца, индустријалаца, предузетника, друштвених и културних посленика, док га је интимна наклоност према свим видовима креативног изражавања определила за блиске контакте и пријатељства с уметницима попут Уроша Предића, Бете Вукановић и Бранка Поповића, на шта упућују и издвојени експонати поставке. Виталан и пло-

дотворан однос остварио је и са својим колегама архитектурама, те изложба заслужену пажњу посвећује и тумачењу Несторовићевог учешћа у коауторским пројектима, од десетогодишње сарадње с архитектором Андром Стевановићем (Управа фондова, Зграда трговца Стаменковића), преко тимског рада с Милорадом Рувидићем (пројекат Полицијске станице у Топчидеру), Драгишом Брашованом (Палата Министарства шума и руда и Министарства пољопривреде и вода), Бранком Таназевићем (Технички факултет) и Драгутином Ђорђевићем (Универзитетска библиотека), до пословно-породичне сарадње са сином архитектором Богданом Несторовићем.

За квалитетом изложеног садржаја не заостаје ни техничко уређење и дизајн каталога („Пакт студио“), као ни одабир илустративног материјала (историјске фотографије из колекција Милоја Васића, Милоша Јуришића, Музеја града Београда, Архива САНУ и Завода за заштиту споменика културе града Београда, као и савремени снимци Снежане Неговановић и Марине Павловић). Богато опремљена публикација обима 47 страна, уз предговор рецензента др Милана Просена и уводник историчара уметности Александра Божовића, садржи ауторски текст Марине Павловић на српском и енглеском језику, каталог презентованих архитектонских споменика и каталожки попис изложених предмета. Ауторка је ширим приказом идеолошког и културног контекста у којем су представљена дела настајала и изношењем чињеница од пресудног значаја за дефинисање њиховог стилског устројства, паралелно градећи мозаик архитектуре личности дубоко усађене у одлике његовог уметничког израза, пружила читаоцу кључ за разумевање

саме концепције поставке. У процењивању архитектонских, техничких, друштвених и естетских вредности градитељских споменика, посебно важно место је дато анализи и одређивању удела и значаја које су Несторовићева лична опредељења, етичке норме и мисаони обраци имали у њиховом формулисању. Запажања изнета у текстуалним прилозима каталога архитектонских остварења, која публикацији дају додатни информативно-едукативни карактер, отварају широко поље могућности индивидуалног откривања и упознавања споменичке баштине града, што је свакако био и један од главних циљева Завода као организатора изложбе и издавача каталога.

Прецизним аналитичким методом, јасним систематичним приступом и уверљивим закључцима, изложба и каталог употпуњују досадашња знања и ставове о делу архитектке Николе Несторовиће и дају снажан допринос сагледавању и вредновању важног периода у развоју архитектонског наслеђа Београда. Пружајући могућност аутентичног читања уметничког опуса овог истакнутог ствараоца, изложба и каталог су наишли на нарочит пријем код стручне и, што је за ову прилику посебно важно, шире јавности, указујући на оправданост ауторског приступа и потврђујући значај монографски конципираног приказа остварења најзначајнијих српских градитеља као модела који треба у будућности следити и подстицати.

Др Биљана Б. Мишић,

историчар уметности, самостални истраживач
Бањалука
bibimistic@gmail.com

НАПОМЕНЕ

1] О монографији је писано у часопису *Наслеђе* XIX (2018): 181–184.